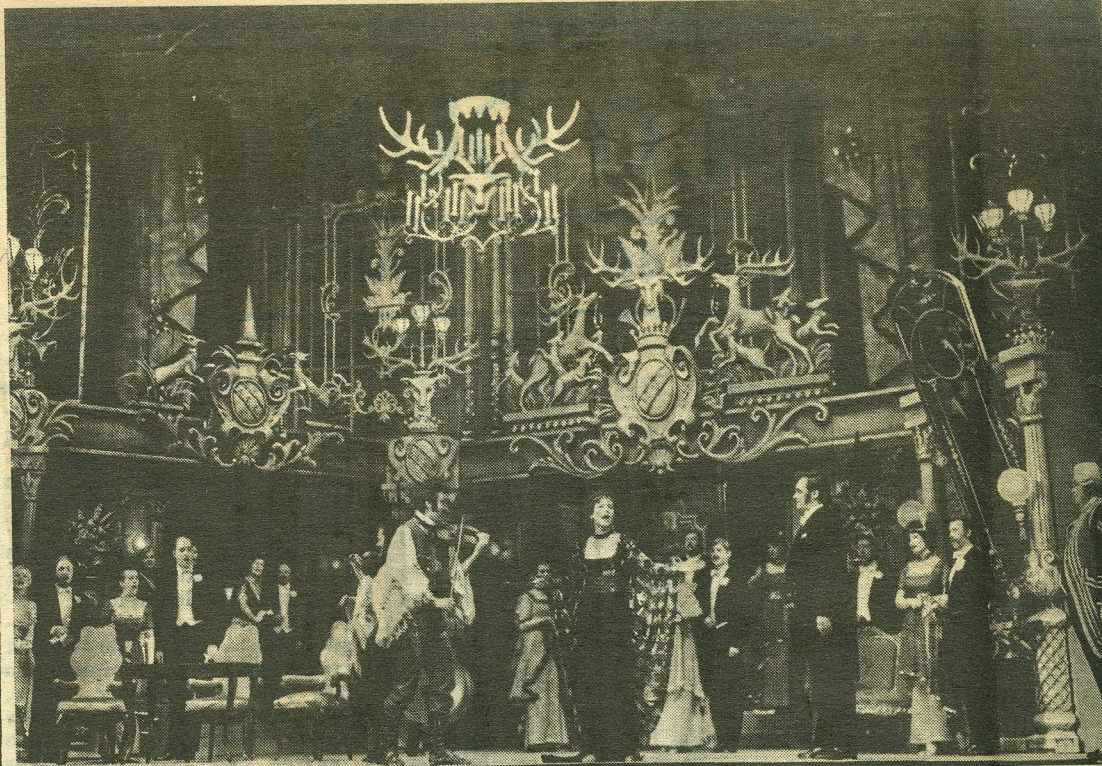


Järjekordse külalislavastaja László Hegedüsi töo vastu hakkasin huvi tundma pärast seda, kui ta «Mariza» ettevalmistamise aegu ühes raadiointervjuus väitis, et Tallinnas operitraditsioon puudub (lahke naisreporter andis selle ütlemise ka kommentaarita edasi!). Usun, et niisuguse arvamus peale pöörasid ennast hauas ringi Alfred Sällik, Helmi Einer, Paul Pina, Agu Lüüdik, Paul Mägi, Meta Kodanipork, Georg Ots (nimetan ainult mõne markantsema nime meie lahkunud operitähete plejaadist!), aga luksuma hakkasid Riina Reinik, Endel Pärn, Sophie Soõäär jt. «Estonia» lavalt taandunud, ent teatri muredele ja rõõmudele ikka kaasa elavad opereti tugisambad.

Läksin tollest intervjuust põlema, sest olen veendunud vastupidises: «Estonias» on olemas operitraditsioon (sellega on seotud kogu meie muusikateatri ajalugu!) ja tänaseni elujõus. Püüab Sulev Nõmmiku «Krahv Luxemburgi» stiilse, Léhári muusika rikkusi avava, kordaläinud osakujundustega, Eldor Renteri maitselise kunstnikutööga, operetiikult särava lavastuse nimetamisest. See töö on praegu märgukavas. Arvan, et «Luxemburg» ei jää alla 1930.—1940. aastate suurilavastustele («Karneval Roomas», «Kuradiratsur», «Montmartre'i kannike», «Kalurineiu», «Nahhiir», «Lõbus lesk», «Linnukaupleja» — kirjutajale esimesena meenuvad operetimälestused). Neil oli otsene seos Euroopa tookordsete operetikeskuste Viini ja Berliiniga. Tihti pärinesid sealt režissööramatid (täpsete juhtnööridega lavastajatele ja kujundajatele), mille najal arenes huvitava/omanäoliselt režissööriks Agu Lüüdik. Opereti juht oskas endale kasvatada vennaskonna (kunstnikud Voldemar Haas, Natalie Mel, balletmeisterid Rahel Olbrei, Valli Kuurman jt.), aga ka mantlipärija, kelleks sai algul operetiprintsinna, hiljem karakterkoorikuna loorberid lõiganud Paul Mägi. Tema tipptööd operetis («Rahutu õnn», «Nahhiir», «Lõbus lesk», «Viini veri») jätkasid eelkõige teed spiraalil uuel keerul.

Milised on siis olnud «Estonia» opereti tunnused? Kõigepealt tugev muusikaline alus. Ikka oli teatris tugevaid operetilauljaid, aga kaasa on teinud ka ooperipoolseid tippe (näit. Benno Hansen, Elsa Maasik, Tiit Kuusik, Arne Viisimaa, Teo Maiste). Omakorda laulsid ooperis opereti esimeste osade täitjad. Omaaegse paljuzanrilise teatrina sai «Estonia» kergema muusa teenistusse suunata ka oma tippnäitlejaid. Olemas operetis harrastatud nõudma näitlejameisterlikkust ning võinud valmistuda paljudest hiljavatest näitlejatöödest. Kuigi operetizhanri olemusest (mõistame, et teater pole «päris», see on tinglik maailm!) see otsese vajadusega välja ei kasva, otsiti Euroopa operetikeskustes ja otsitakse meilgi teatsemisloogikat ja psühholoogilist tõe. On ju absurdiski mingi sisemine loogika ja oma tõdel veel on iseloomulik, et meie operetis püütakse hoiduda maitsesääratusest, labasusest. Muidugi olemas manganud, et ka uusviini operetisenaariumid on tihti üllatavalt naiivsed, ent meil on neistki inimlikkust otsitud.

Nüüd on siis «Mariza» (õieti «Krahvinna Mariza») hr. Hegedüsi juhendamisel lavale toodud. Hoolimata tempokuse ja ungari-



«ESTONIAS» POLE OPERETITRADITSIOONI!

pärasuse taotlusest on esmamulje — ehmatav! Ei loogiliselt läbiviidud tegevusliine, ei lavastajakontseptsiooni ega — fantaasiat. Küll aga soov iga hinna eest aplausi välja pressida, olgu siis või labasuste hinnaga. Tähendab, puudub paljugi sellest, mida meie vaatata on teadlikult/ebateadlikult otsinud.

Kuna lavastaja tüki käivitajana on tagaplaanile tõmbunud, hakkab (eriti korduvalt vaatamisel!) silma iga ebakõla. Misanstseenide lamedus (II vaatuse duetid), episoodidilte episoodile üleminekute juhuslikkus/läbimõtlematus. Tegelasid pole osakujundusel suunatud. Paar näidet. Mariza on Kálmáni lemmiktüüpe — külm, pisut ennastimetlev, armastusele alles pikapeale ärkav naine (Turandoti operativariant, samast mastist kangellannasid kohtame ka «Bajadeeris» ja «Tsirikusprintsessis»). Hegedüsi lavastuses niisugust väljapeetud joonega arenevad Marizat pole. Muidugi võiksid seda laadi karakteril ju ka subreti ja *komische Alte* jooned ilmneda, kui lavastaja nendeni jõudmise vaid paika paneks. Rööpäise juhtimist pole ka Lisa puhul. Pole selge, on ta Tasziló pansionist tulnud väike armas öeke (nagu ta end avaduetis siiralt tutvustab) või meestemaisas elukogenud nais-terahvas (seda joont rõhutab «Bajadeeris» Mariettalt laena-

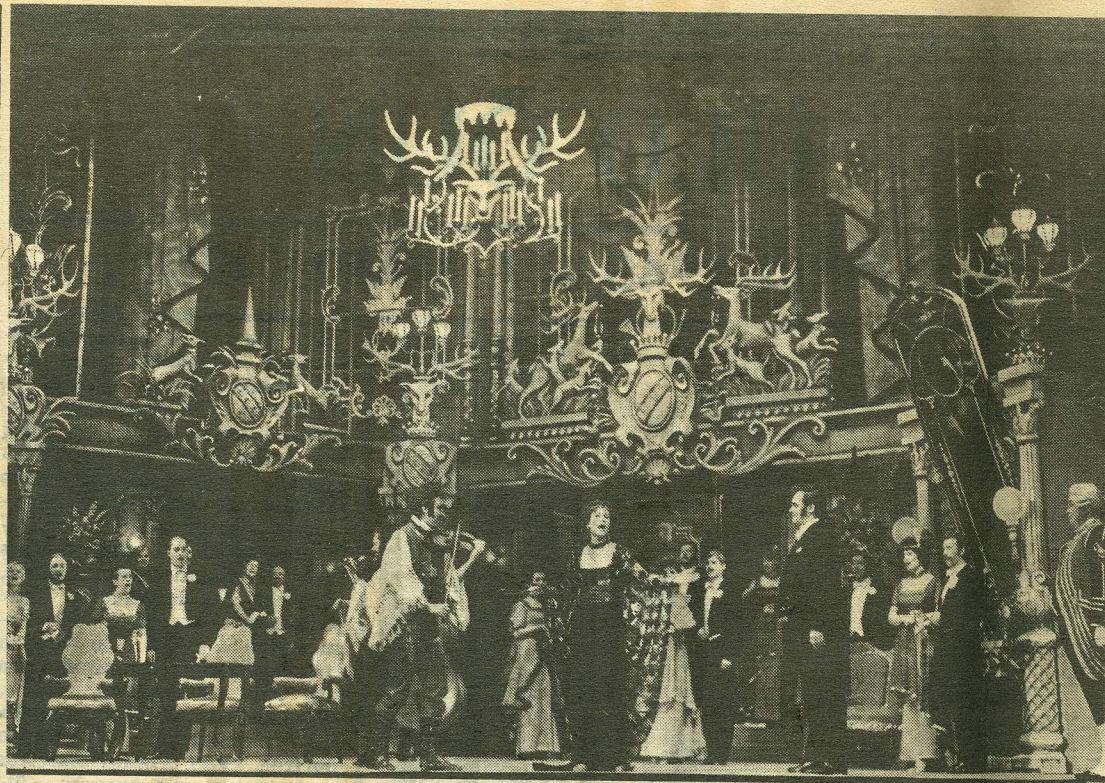
tud *shimmy*). Üldse kasutab lavastaja õige palju teistest teostest võetud muusikat, mis ennast ei õigusta, kui pole arvestatud kontrastsuse printsiipi (kaks joonisel küllaltki üheaolulist ungari tantsu, kaks karakterilist sarnast peosaliste tantsu viimases vaatuses jt.).

Aga — hästikoostatud kavalheist võib lugeda lavastaja mõttekäiku: «Hea ja kurja lihtne vastandamine, igatsus muremeta maailma, ilu ja illusioonide järele — see sisaldub muinasjutus. Ja operett, see pole midagi muud kui muinasjutt — oma lihtsa süžee, muusika, tantsude ja huumoriga.» Jättes muinasjutu mõiste täpselt lahti mõtestamata, teeb lavastaja tolle mõttekäiguga pealtvaataja, ka kriitiku, ikka relvituks küll: võtab ehmata misõiguse ära. Selletaolist operetikäsitlust pole meil teadlikult kunagi rõhutanud. See traditsioon meil küll puudub. Lavastaja muinasjutu-kontseptsioon tahaks nagu õigustada mõtte- ja tegevusloogika puudumist (muinasjutt ise alul teadupäraselt loogikareeglitele!). Tuleb välja, et «Krahvinna Marizast» vist ei sobigi otsida seda, mida lavastaja sinna lihtsalt pole osanud/tahtnud panna.

Kirjutaja võiks oma mõttekäigule punkti panna, kui pealtvaataja ei apodeeeriks oma poolehoidu mär-

gilks igal võimalusel. Alate primadonna ilmumisest; küllalastantsujuhi Károly Richteri seatud duettide ja triode puhul kuni tüki lõpuni väljumisega. Mis see siis on? Ja taipad, — et see on rõõm kohtumise vana tuttava Imre Kármáni muusikaga, mida meie leolukalt/zanripäraselt interpreteeritakse kord Jüri Alperteni, kord Arvo Volmeri juhatusel (lavaorkester või vahest veelgi julgem ja operetijuhustustelust olla!);

— et see on tunnustusavaldus kunstnikule. Eldor Renteri se «maailma loomisega». Üks naia maastik ja sealseid kühmlikuid jahilõssid inspireerivad looma meeleolukat/teatralist, suuri misanstseenide seadmise võimalusi pakkuvat lavapilti (lavastaja jätab selle enamasti kasutamata) ning meie sajandi kahelkümne aastate vaimus riietust — Trausilvaania talupojarõivaist ni daamide pillukõitvate talletideni. Ka iga kooridant on efektnel. Kahju vaid, et zissööör ansambli ballitulede suurefekti hävitab. Põhendamatu toob ta selle messes finaali (vaataja peab veel jõudnud seltskonna *réé*-kostüümide finesse harrastada), nii jääb teises vaatuüllatatusmoment ära. Kálmáni Renteri liit on etenduse põlvkarkassiks;



«ESTONIAS» POLE OPERETITRADITSIIONI?

pärasuse taotlusest on esmamulje — ehmatav! Ei loogiliselt läbiviidud tegevusliine, ei lavastajakontseptsiooni ega — fantaasiat. Küll aga soov iga hinna eest aplausi välja pressida, olgu siis või labasuste hinnaga. Tähendab, puudub paljugi sellest, mida meie vaataja on teadlikult/ebateadlikult otsinud.

Kuna lavastaja tüki käivitajana on tagaplaanile tõmbunud, hakkab (eriti korduval vaatamisel!) silma iga ebakõla. Misanstseenide lamedus (II vaatuse duetid), episoodidil episoodile üleminekute juhustlikkus/läbimõtlematus. Tegelasid pole osakujundusel suunatud. Paar näidet. Mariza on Kálmáni lemmiktüüpe — külm, pisut ennastimetlev, armastusele alles pikapeale ärkav naine (Turandoti operetivariant, samast mastist kangelannasid kohtame ka «Bajadeeris» ja «Tsiirkusprintsessis»). Hegedüsi lavastuses niisugust väljapeetud joonega arenevad Marizat pole. Muidugi võiksid seda laadi karakteril ju ka subreti ja komische Alte jooned ilmuda, kui lavastaja nendeni jõudmise vaid paika paneks. Rööpaise juhtimist pole ka Lisa puhul. Pole selge, on ta Taziló pansionist tulnud väike armas öke (nagu ta end avaduetis siiralt tutvustab) või meestemaias elukogenud nais-terahvas (seda joont rõhutab «Bajadeeris» Mariettalt laena-

tud shimmy). Üldse kasutab lavastaja õige palju teistest teostest võetud muusikat, mis ennast ei õigusta, kui pole arvestatud kontrastsuse printsiipi (kaks joonisel küllaltki ühtaolist ungari tantsu, kaks karakterilt sarnast peaosaliste tantsu viimases vaatuses jt.).

Agas — hästikoostatud kavaldest võib lugeda lavastaja mõttekäiku: «Hea ja kurja lihtne vastandamine, igatsus muredeta maailma, ilu ja illusioonide järele — see sisaldub muinasjutus. Ja operett, see pole midagi muud kui muinasjutt — oma lihtsa süžee, muusika, tantsude ja huumoriga.» Jättes muinasjutu mõiste täpselt lahti mõtestamata, teeb lavastaja tolle mõttekäiguga pealtvaataja, ka kriitiku, ikka relvituks küll: võtab ehmatamisõiguse ära. Selletaolist operetikäsitlust pole meil teadlikult kunagi rõhutanud. See traditsioon meil küll puudub. Lavastaja muinasjutu-kontseptsioon tahaks nagu õigustada mõtte- ja tegevusloogika oodumist (muinasjutt ise alub teadupäraselt loogikareeglile!). Tuleb välja, et «Krahvinna Marizast» vist ei sobigi otsida seda, mida lavastaja sinna lihtsalt pole osanud/tahtnud panna.

Kirjutaja võiks oma mõttekäigule punkti panna, kui pealtvaataja ei apodeeeriks oma poolehoidu mär-

giks igal võimalusel. Alates primadonna ilumisest, külalistsantsujuhi Károly Richteri seatud duettide ja triode puhul kuni tüki lõpuni välja. Mis see siis on? Ja taipad,

— et see on rõõm kohtumisest vana tuttava Imre Kálmáni muusikaga, mida meeleolukalt/žanripäraselt interpreteeritakse kord Jüri Alperteni, kord Arvo Volmeri juhatusel (lavaorkester võiks vahest veelgi julgema ja (opereti)mustlastikum olla!);

— et see on tunnustusavaldus kunstnikule, Eldor Renter on hakkama saanud järjekordse «maailma loomisega». Sinia maastik ja seased kuninglikud jahilossid inspireerisid looma meeleolukat/teatraalset, suuri misanstseeni seadmise võimalusi pakkuvat lavapilti (lavastaja jätab selle enamasti kasutamata) ning meie saajandi kahekümne aastate vaimus riietust — Transilvaania talupojarõivaist kuni daamide pilkukoitvate tulettideni. Ka iga kooridaam on efektne. Kahju vaid, et režiissõõr ansambli ballitualettide suurefekti hävitab. Põhjendamatu toob ta selle esimesse finaali (vaataja pole veel jõudnud seltskonna entree-kostüümide finesse haarata), nii jääb teises vaatuses üllatusmoment ära. Kálmáni — Renteri liit on etenduse põhikarkassiks;

— et see on järjekordne võimalus avastada, kui palju andekaid, ennast maksma panna oskavaid lavakunstnikke «Estonias» leidub. Teatril on välja panna koguni kolm täiesti erinevat Marizat. Lauasaarav on Annika Tõnuri debüüt operetis (asendades haigestunud kolleegi, lülitus ta teistest vähemettevalmistatult, n.ö. käigu pealt ansambliisse). Algaja kohta üllatav lavaline vabadus ja operetikangelanna voolimise oskus! Vaataja/kuulaja sümpaatiat, mis tekkis Tõnuri esimeste teatritöödega («Figaro pulm», «Viuldaja katusel», «Cosi fan tutte») saab Mariza osa täitmisest tuge. Saali vallutamise oskuse poolest tuntud on Helgi Sallo. Ta loob kohati lausa ektsentriilise Mariza. Miks ka mitte! Helvi Raamatule on see esimene duell operetižanriga. Arusaadavalt (nagu see tugevate/väljakujunenud lauljatega ikka kipub olema) pole volkaalne külg ja tekstiandmine ühel tasemel. Üllatab kuju plastilisus, eriti stiilne, tõesti krahvinnalik(?) käteplastilika.

Tazilóna lõikas nähtud proovidel-etendustel loobereid Ivo Kuusk — tõeline romantiline operetikangelane, kes nähtavasti kogu rolli põhiliselt ise paika pannud. Hea žanritunnetus on omane Lisadele (Sirje Puura, Katrin Karisma, Eve Randkivi) ning Zsupánile (Arvo Laid, Hans Miilberg). Tiit Tralla, Voldemar Kuslap (Moritz), Lidia Panova, Maarja Haamer (tädi Božena) jt., aga eriti Rostislav Gurjev (Peniček) esinevad toreda harsardiga.

— et see on üllatus külalistsantsujuhi Károly Richteri suure tulemusriikka töö puhul. Ta ei rõõmusta niivõrd tantsuseadjana (midagi tõeliselt avastuslikku ju polnud!) (kui oma seadete nõudliku realiseerijana. Tantsijatena on subretipaari kõrval silmapaistvalt edasi läinud Tiit Tralla ja Voldemar Kuslap, kellel varem seda laadi ülesandeid pole olnud. See on käeulatus eelmise põlvkonna suurmeisteritele Sophie Sooäärele, Endel Pärnale jt. Kui etendusest õhkub kaasakiskuvat hoogsust ja särtsu, siis on see suuresti tantsujuhi teene.

Niisiis, «Estonia» operetitradsioon elab! LOPUTARGUTUS. «Estonia» praegune «Mariza» näib tõestavat, et operetiataja polegi praegustes oludes nii absoluutlt tagaajav. Ta saab oma vitamiini ka siis, kui mõni etenduse komponendid jääb küsimärgiga. Siit tekib aga küsimus, kas on mõtet kutsuda küllalilavastajat, kui see omalt poolt väheõitu annab. Külaliste kutsumisele peaks alati täispangale mängima. Eelmistest hooaegadest on ju häid kogemusi olemas.